

KILIÁN ISTVÁN

HÁROM SZÍNJÁTÉK AZ EGRI JEZSUITA DIÁKSZÍNPADON¹

Az egri várat rövid ostrom után 1596-ban foglalták el a törökök. 1687 júniusától Antonius Caraffa és német katonái, Koháry István magyar csapatai, Gombos István putnoki kapitány, valamint Vécsei István hajnásckői kapitány katonai egységei zárták körbe Egert azzal a céllal, hogy az Egerben 91 esztendeje állomásozó, nagyszámú török sereget és a hozzájuk tartozókat a hetekig, esetleg hónapokig tartó kiéheztetés után elvonulásra kényszerítsék. A törökök Egerből hónapokig ki sem léphettek, tehát élelmiszert semmiképpen nem tudtak beszerezni. Caraffa katonái a Bükk hegység Eger felé tartó oldalában helyezkedtek el, a hatvani hóstyát, azaz a mostani hatvani temetőt és közvetlen környékét Koháry István csapatai biztosították, s Gombos István és Vécsei Sándor pedig azt vállalták, hogy meggyőzik Peci Csorbáziát és egy magyar tisztet, hogy utazzanak el Bécsbe, és hagyassák a császárral jóvá a törökök kivonultatásának tervezetét. A törökök a város teljes elhagyásáig és a kivonulásig pedig nem vásárolhatnak és nem szerezhetnek maguknak élelmet. Amint azonban a városból kivonulnak, már a hosszú gyalogút első jelentős pontjánál kenyeret vehetnek az egységeik számára, ha ezt tisztjeik engedélyezik. A szerződés szövegét természetesen a várat felszabadítani szándékozó egységek tisztjei – Caraffával az élen, – fogalmazták meg, s annak minden betűjét egészen pontosan be is tartották.

Szinte hihetetlen, de a megállapodás szövegét (latin nyelven) az egri jezsuita *Historia Domus* őrizte meg.² A szerződés szövege magyar értelmezésben így hangzik:

- 1. A törököknek, ha kivonulnak a városból, itt kell hagyniuk ágyúikat, nehezebb támadó és védő fegyvereiket és azok tartozékait is. Kötelesek a szerződés értelmében itt hagyni a templomok harangjait, óráit is, s vissza kell szolgáltatniuk mindent a város parancsnokának.

1 A kutatást az OTKA/NKFIH 83599 sz. programja támogatta.

2 *Historia Domus* (HD) *Agriae* SJ. I–II. Eger, Főegyházmezei Levéltár, jelzet nélkül.

- 2. Eger török katonái, valamint hozzátartozóik alsó (kard) és felső fegyvereikkel (puska, pisztoly) távozzanak el a városból december hónap 13-áig.
- 3. Minden török férfi és a nő köteles elhagyni Egert, de távozzanak azok is, akik keresztény magyarokból törökökké lettek. Ha ők mégis maradnának, megtarthatják ingatlanaikat, házaikat, javaikat.
- 4. A törökök Caraffa seregétől 250 szekeret kapnak, ezzel szállíthatják el ingóságaikat. Akik távoznak, pénzüket, lovaikat, juhait és szekereiket is magukkal vihetik. 5 aga, azaz 5 magas rangú török tiszt azonban biztosítékul a városban köteles maradni addig, amíg valamennyi török Debrecenig el nem ér.
- 5. Az Egerben maradni szándékozók ne merészeljenek a törököktől kérni lőfegyvert, puskát, pisztolyt vagy még kardot sem.
- 6. A távozókat biztonságára az úton 400 német lovas ügyel Tokajon át egészen Nagyváradig. Innen a lovasok vissza fognak térni Debrecenbe, s ekkor elengedik az 5 egeri török agát, akik ezután szabadon eltávozhatnak. Élelmezésükre Tokajban kapnak 400 kenyeret.
- 7. Valamennyi foglyot Egerben szabadon kell bocsátani!
- 8. Az egeri törökök az úton élelmiszert vásárolhatnak maguknak akkor, ha ezt tisztjeik engedélyezik.
- 9. Ezen szerződés megkötése alkalmával lelkünket a teremtő Istennek ajánljuk, – fejeződik be a szerződés szövege –, és a legszen-
tebb szándékkal tesszük ugyanezt Mohamed Mustafa tiszteletére, amit pecsétünkkel is megerősítettünk abban a reményben, hogy ugyanígy cselekszik generalis Caraffa is. „Datum Octaus die Lunae Szeffer anno 1687.” (A Lunae a hétfőt, Szeffer decembert jelenti.)

A szerződéstervezetet Bécs elfogadta, s a mintegy 12000 török elhagyta több mint kilencven esztendő után Eger városát. A törököknek a maklári kapun kellett kilépniük Eger város területéről. A szerződés eredeti latin változata megemlíti, hogy a maklári kapu gyülekezésre kijelölt részénél egy török fürdő található. Ezt a török fürdőt az egri vár régészei néhány évvel ezelőtt megtalálták s ki is ásták, s helyre is állították. Az irány innen Füzesabonyon, Tiszafüreden át tartott Tokajig, innen Debrecen volt a kötelező útirány. Tokajnál a 12000 törököt s a hozzájuk tartozó házi népet is, a kölcsön adott 250 szekeret is át kellett szállítani komppal a Tiszán, majd az emberek után az állatok következtek, lovak, tehenek, birkák stb. Debrecentől Nagyváradig haladtak, ami ekkor már török fennhatóság alatt volt. 1660-ban ugyanis Várad városát elfoglalta a török, (erről tanúskodik Szalárdi János emlékirata is),³ s 1692-ig Várad török kézen volt, ezért elképzelhető, hogy az egri törökök esetleg több napot is eltölthettek itt, innen azonban tovább kellett menniük olyan területig, ahol a török hatalom még erős és stabil volt. Az bizonyos, hogy a szerződés szövegében a legtávolabbi célpont az akkor még török fennhatóság alatt álló Nagyvárad volt. Furcsa gyalogos- és szekér-konvoj lehetett a korábban kiéheztetett, de ekkorra már talán jól lakatott emberek, állatok, s szekerek tömege. Izgalmas dolog lenne, ha előkerülne egy beszámoló Váradon vagy bárhol, arról, hogyan, milyen állapotban érkezett a sereg ebbe a partiumi városba. A Koháry István vezette csapatokkal egy időben érkezett meg Pusztabonyák István jezsuita szerzetes a városba, s december 18-án ő választotta ki a majdani gimnázium és templom telkét, amelyen akkor egy török mecset és néhány lakóház állt. A tanítás már a következő évben megkezdődött, 1700-ban lerakták az új templom alapkövét, 1704-ben pedig létrejött a papnevelde is. Bár 1754-ig ideiglenes iskolaépületekben működött az egri jezsuita gimnázium, a tanulók száma fokozatosan nőtt.

Az 1692 és 1772 közötti években Egerben összesen 257 drámát adtak elő, azaz évi átlagban 2–3 drámát vittek színre.⁴ Ebből a hatalmas anyagból most három színi produkciót szeretnék bemutatni.

3 SZALÁRDI 2013.

4 KILIÁN 1993,185–225.

1. Eger, 1700: Az egri vár védelme Dobó István parancsnoksága alatt. A darab teljes latin címe: *Triumphus gloriosus sive Novem Stephanorum pro Agria Strenue pugnantium gloriosa defensio ac victoria.*

A *Historia Domus* őrzi az előadásra vonatkozó feljegyzést, amely összefoglalja a színjáték cselekményét és ír magáról az előadásról is:

„*Defensio arcis Agriae propugnatore Stephano Dobone. Iidem Dominus Agriensis Episcopus, ut Scholasticae Juventuti stimulos adderet expensas pro Praemijs producenda publice dramate ac Theatralibus Scenis suppeditavit, ac ipsemet Materiam Dramati suggestit. Famosan videlicet Anno 15[52] Agriae exigua Christianorum manu contra immanem potentiam Turcicam defensionem et Heroica facta obsessorum Propugnatore Stephano Dobone. Productum illud fuit Theatro quidem cum scenis erecto in ampla area Collegii nostri sub rupe penes portam. Ipsa tamen Rupe et septem ambulacris ipsisque muris Civitatis Theatri vice deservientibus; et ut tanto patentius Agressiones Murorum, insultus, excursiones obsessorum et pugnae exhiberentur, dispositae sunt urgente Illustrissimo Arcis Commendante in ambulacris Machinae aerae, quae quoties actio exigebat, resonarent; cessit drama feliciter, confluyente et applaudente tota a longe vicina Nobilitate, praesente etiam Illustrissimo Domino Episcopo Vaciense.*”⁵

Telekesy István Eger város püspöke arra buzdította az egri iskola ifjúságát, hogy adjanak elő a nyilvánosság előtt egy drámát, amelynek tárgya az egri vár híres védelme 1552-ben a hatalmas török erővel szemben. Telekesy István (1633–1715) 1699-től volt az egri egyházmegye püspöke. A Rákóczi szabadságharc idején aláírta a Habsburg-ház trónfosztó nyilatkozatát, s ezért a szabadságharc bukása után Keresztély Ágost esztergomi érsek megfosztotta minden egyházi jogától, s ő az Eger város közelében fekvő Szarvaskő nevű községbe vonult vissza. 1711 őszén azonban a pápa visszaállította az egri püspökség élére.⁶

5 *Historia Domus* (HD) Agriae SJ. I. 88; KILIÁN 1993, 191.

6 *Magyar Katolikus Lexikon* XIII., 760–761.

A rendház és az iskola telkének nyugati oldalán, egy domboldalon, hét, párhuzamos sétányt képeztek ki a jezsuiták a telek nyugati határával és a városfallal párhuzamosan.

1. kép: Az egeri Gárdonyi Géza Ciszterci Gimnázium udvara, az orgonás mai képe

Az előadás helye a jezsuita telek nyugati szakaszán a városfal innenső részén, az úgynevezett „orgonás” hét sétányán, a jezsuiták telkét záró domboldalon volt. (Ez az ingatlan ma az egeri Gárdonyi Géza gimnázium.) A sétányok akkor még elsősorban teátrális célokat szolgáltak. Az csak sejthető, hogy a hét sétányt a domboldalon erre az előadásra képezték ki. A várostrom előadásának ez volt színhelye.

2. kép: Az egeri Gárdonyi Géza Ciszterci Gimnázium udvara: a 18. századi nyugati épületszárny, az új tornaterem, és az orgonás domboldalát fogó támfal

A vár kommandánsa az előadás idejére a sétányokon ágyúkat helyeztetett el, s ezeket, ahányszor erre a játék folyamán szükség volt, meg is szólaltatták. A dráma szerencsésen befejeződött, hatalmas nézőközönség jelenlétében s a közeli nemesség részvételével. Az egeri püspökön, Telekesy Istvánon kívül jelen volt még Vác püspöke, Dvornikovich Mihály is.⁷

A szerző nevét nem ismerjük, de sejtjük, hogy az első két jezsuita pap közül valamelyik lehetett a szerző. A *Historia Domus* alapján évről évre ismerjük azoknak a jezsuitáknak a nevét, akik valaha is Egerben szolgáltak, ebben az évben azonban nincs névadatunk egyetlen jezsuitáról sem. A darab forrása minden bizonnyal az olasz Ascanio Centorio 1566-ban kiadott műve volt.⁸

7 *Magyar Katolikus Lexikon* XIV., 646.

8 CENTORIO degli HORTENSI 1566, Modern kiadása: CENTORIO degli HORTENSI 1940.

Az egri vár védelméről szóló darab kézírata ugyan nem maradt ránk, de szerencsénkre, a színlapja igen,⁹ s ezt szövegével, a szereplő- és a szerepnevekkel együtt közre is adtuk, s ennek alapján jelenetről jelenetre nyomon lehet követni a dráma cselekményét. Achmetes vezír és Alij basa megtámadták 1552-ben Eger várát, ahol mintegy kétezer nagyon bátor férfiú tartózkodott feleségestül és gyermekestül. Mindannyian megesküdtek arra, hogy a várat fel nem adják, el nem árulják, hanem nemtől, életkortól függetlenül mindannyian részt vesznek a török elleni harcban, hogy a vár elfoglalását megakadályozzák. A küzdelemben az asszonyok különösképpen kitüntették magukat. Negyven napig tartották a várat, a török pedig 13 alkalommal indított támadást a vár ellen, nyolcezer katonáját vesztette el, s végül mégis menekülésre kényszerült, s a vár magyar kézen maradt. Tehát a játék nem a törökök teljes győzelmét adja elő, csak a magyarok és a törökök közötti küzdelem egyik magyarok számára fényes epizódját, amelyben különösképpen az egri asszonyok kitartó harca révén született egy időleges győzelem. Az elmondottakon kívül még két felvonásban lehetünk tanúi a magyarok pillanatnyi győzelmének, és kitartó küzdelmének, s végül a harmadik felvonásban is sorozatos, apró, magyar győzelmek után a törökök elvonulnak, s az egriek pedig győzelmi ünnepet ülnek.¹⁰

A darabban szerepelt 2 török vezér (Achmetes, Aly bassa) s még 4 név nélküli basa, 3 török tribunus, 2 török Ephebus, és még nagyon sokan, az alábbi felsorolás szerint:

9 Lelőhelye: Piarista Rend Magyar Tartományának Központi Könyvtára, jelzete KKK P 33/8/15/23. STAUD 1984–1994, III. 129–130; KASUBA 1895, 17.

10 KILIÁN 2000, 499–519.

Achmet vezirius	1
Aly bassa Budensis	1
Basae	4
Tribunus	3
Ephebi	2
Milites Achmetis	18
Milites Aly	13
Venatores	4
Tartari	6
Dobó Commendans Agriensis	9
Centuriones	3
Milites Dobonis	18
In choro Nicromantiae	4
Tympanistae	2
Captivi, Incolae, Cives, Amasones, Satyri	18
In Choro juventutis Agriensis	22
In choris: Cristianitas	1
Dolus	1
Tyrannus	1
Genii Urbium et Gymnasij	6
Genij Stephanorum	4
Furores	2
Pygmej	8
Cyclopes	4
Liberalitas	1
Labor	1
Solertia	1
Összesen:	158

A szerepnevek és a színlapon közölt cselekmény alapján sejtjük, hogy egy nagyon jól megformált, a történelmi hagyományokra, az időleges győzelemre is támaszkodó, barokk drámát mutattak be Telekesy püspök kívánságára az egeri diákok. A jezsuiták egeri gimnáziumából nem ismerjük a diákok ezévi létszámát, de azt tudjuk, hogy 1699-ben, az előadás előtt egy tanévvel 300 tanulót tanítottak, s tanítványaiknak többsége, bizonyára a felénél is több, a legalsóbb fokú osztályok, az ábécisták tanulói voltak. Legközelebb csak 1712-ből van Egerből diáklétszám-adatunk, ekkor mindössze csak 80 tanuló járt az egeri jezsuita gimnáziumba. Ez a korábbi nagy létszám azt jelenti, hogy a gimnázium valamennyi szerepjátszásra fogható tanulóját az egeri jezsuiták színpadra állították. Az egeri gimnázium egyébként a legnépszerűbb jezsuita gimnáziumok közé tartozhatott, hiszen a jezsuiták feloszlása előtt, 1769-ban az egeri gimnáziumban 474 tanulót számláltak. Kolozsvár (489), Kőszeg (460), Pozsony (630), Sopron (481), s Nagyszombat (546) volt népesebb az egeri gimnáziumnál.¹¹

2. Eger, 1721: *Hadingus et Hundingus reges*

A második drámának csak a címe és a cselekmény leírása maradt ránk 1721-ből, ezt ugyancsak a templom melletti, akkori jezsuita iskolában, azaz a mai Gárdonyi Géza Ciszterci Gimnázium udvarán adták elő. A címe: *Hadingus Daniae et Hundingus Sveciae reges*.¹² Az egeri püspök, Erdődy Gábor, ezzel a színdarabbal fogadta fivérét, a nyitrai püspököt, Erdődy Ádámot, aki Lengyelországba, Krakóba tartott valamiféle diplomáciai küldetéssel. A nyitrai püspök megbízatását Bécsben esetleg Budán kaphatta. Innen már nem jelentett nagyon nagy kitérőt az egeri látogatás, így a diplomáciai megbízatással utazó nyitrai püspök egeri látogatása tökéletesen érthető.

11 A 17–18. századi jezsuita iskolák létszám adatait az *Annuae Litterae* alapján összegyűjtötte KILIÁN István, számítógépbe tette N. LUTTER Katalin. Még kiadatlan.

12 *Hadingus et Hundingus Reges*. Előadta a színtaxista és a grammatista osztály. „Sub dio in theatrum educti Hadingus Daniae et Hundingus Sveciae Reges mutui amoris victimae, quorum prior, ut quo in se animo esset Hadingus exireretur, mortuum se simulat ac vulgari jubet; cum vero Hundingus audita amici orte, ut suum in eum testaretur amorem, vitam sibi ultro ademisset. Hadingus quoque ne amore concederet nexuit a signo collum, spiritumque adstricto jugulo interclusit.” STAUD 1984–1988, III. 131.

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy Erdődy Gábor Egerben miért a jezsuitáknál fogadja a bátyját. Azt tudjuk, hogy Telekesy István püspök, Erdődy Gábor elődje több éven át a jezsuitáknál kapott lakhelyet. Nyilván egy egészen egyszerű, alkalmi szállásról volt szó, hiszen a jezsuiták még el sem kezdték az építkezést, tehát valamelyik egykori török eredetű családi házban kaphatott szerény otthont. Telekesy idős korában kezdte építeni saját házát. A jelenlegi érseki palota helyén „három kastély” állt, s 1705-ben a püspök az északi szárnyat kezdte helyre hozatni, azt a szárnyat, amelyben ma az egyházmegyei levéltár és az egri Szent István Rádió is működik. 1705-ben Rákóczi Ferencet még ebben a házban fogadta az idős püspök. S az érseki palota első nagyobb szabású és művészi igényű kiépítésre 1715-től Erdődy Gábor idejében került sor, amikor a püspök Giovanni Battista Carlone tervei alapján megépíttette a középső szárnyat.¹³ 1721-ben a püspöki palota még nem lehetett teljesen készen, s ezért jobbnak látta az egri püspök testvérét a jezsuiták telkén és szabadtéri színházában fogadni. S Erdődynek, éppen úgy, mint elődjének, Telekesynek, ekkor még nem lehetett fogadásra alkalmas otthona, ezért az ünnepségre az egri jezsuitáknál került sor. A köszöntő diákok száma sem lehetett kevés.

Erdődy Gábor Antal Pozsonyban született 1684. szeptember 27-én. A nagyszombati jezsuita gimnáziumban tanult. A Collegium Hungaricum Germanicum növendéke volt 1703 és 1706 között. Rómában szentelték szubdiakónussá. Különbféle egyházi címek és rangok elérése után Esztergomban kanonok lett, majd elnyerte utódlási joggal Telekesy István után az egri püspökséget.¹⁴

Erdődy László Ádám 1679. szeptember 29-én Nyitra városában született. Pozsonyban és Bécsben tanult. 1698-tól a Collegium Hungaricum Germanicum növendéke volt Rómában, s teológiai tanulmányait is itt végezte el, Rómából már felszentelt papként tért haza 1720-ban.¹⁵

A legátus püspököt látványos színdarabbal fogadták, amit az iskola felső és középső grammatikus tanítványai adtak elő. Két főszereplője volt a nyilván célzottan kiválasztott drámának: az egyik Hadingus, Dánia királya volt, a másik pedig Hundingus, aki Svédország trónját birtokolta. Mindkettejük végzetét, halálát kettejük igen szoros barátsága okozta. Hadingus ugyanis téves információk révén úgy tudta, hogy Svédország királya, Hundingus

13 LÖFFLER 2010.

14 SUGÁR 1984, 394–405.; *Magyar Katolikus Lexikon* III., 216–217.

15 *Magyar Katolikus Lexikon* III., 218; BITSKEY 1997.

meghalt, ezért bánatába belehalt. A hír nem volt igaz, de amikor Hundingus arról értesült, hogy barátja meghalt, ő is ki akarta mutatni barátja iránti szeretetét, s önként vált meg saját életétől.

Furcsa a történet, s még furcsább, ha ezt a történetet valóban a legátus fivér jelenlétében eljátszották, de kétségtelenül eljátszották. Hiszen a két majdnem azonos hangalakú királyi szerepnév alapján az a sejtése az olvasónak, hogy Hadingus és Hundingus vagy testvérek, vagy nagyon jó barátok voltak. A testvéri kapcsolatról a forrás nem nyilatkozik, de ha valóban a két fivér jelenlétében adták elő a darabot, akkor szinte bizonyos, hogy a darab írójának a ránk nem maradt szövegben ezt a testvéri kapcsolatot valamilyen formában érzékeltetnie kellett. Az előadáson a két püspökön kívül jelen volt az egyházmegye teljes káptalanja és nagyon sok nemes is.

Ezután a tragikus kimenetelű dráma után következett egy látványos, kosztümös, zenével kísért, teátrális fogadási ünnepség. A drámát és a teátrális köszöntőt az egri jezsuiták egy napon (július 31-én, Szent Ignác napján), egy műsorban rendezték, de az is lehetséges, hogy kora délelőtt az alkalmi színpadon adták elő a drámát, s a fogadási ünnepségre pedig az orgonáson került sor még ebéd előtt. Staud ezt a két ünnepi programot külön tárgyalja, de valószínűbb az, hogy egy időpontban, egy programban hangzott el a színjáték is és a fogadási ünnepség is.¹⁶

A színjátékot minden bizonnyal jelmezekben, esetleg zenekísérettel, énekbetétekkel vitték színre. Az előadás színhelye az egri gimnázium területén, a sziklával tarkított domboldal alatt felállított alkalmi színpadon zajlott, „sub Jove”, azaz szabadtéren. S ezután következett a köszöntés második része, ami valószínűleg már nem a színpadon zajlott, hanem az úgynevezett „orgonáson”, a hét sétányra osztott domboldalon.

Az iskolaépület északi szárnyának (ma Csiky utcai szárny) első vagy második emelete ekkor még nem volt készen, de valahol a földszinti részben lehetett a házfőnök szobája vagy irodája, mert a forrás szerint innen a püspök ideérkezésekor halk zene hallatszott ki. Az orgonás legelső sétányára a legfiatalabbakat, azaz az elementárisokat állította a rendező tanár, a második orgonás szinten álltak az alsó grammatikusok, a harmadikon a középső grammatikai osztály növendékei, majd a negyedik szintre a felső grammatikai osztály tanulói kerültek. A hatodik szinten a poéták helyezkedtek el, s végül legfelül, azaz a hetedik sétányon a rétorok kaptak helyet.

16 STAUD 1984–1994, III. 131–132; KILIÁN 1993, 194.

Az érkező kedves vendég az udvar felől közelíthette meg a domb legalsó szintjét, hiszen az északi épületszárny csak 1748-ra készült el. Amikor a vendég és kísérete az udvarra ért, s innen a legalsó sétányszintre fellépdelő püspökvendéget halk zeneszóval fogadták, de a zenészek valahol rejtve maradtak, s amint felértek az első sétányra mindketten, azonnal észre kellett venniük az őket fogadó kis diákokat, akik már jelmezeik miatt is különlegesen lehetettek, hiszen német öltözékben jelentek meg a püspöklegátus fogadásán. A második ösvényen szintén szabadtéri szimfonikus zenével köszöntötték a vendéget és kíséretét, s itt az egyik tanuló a nyitrai püspök tevékenységét és szolgálatát magasztalta. A harmadik szinten az alsó grammatikai osztály tanulói különféle ajándékokat nyújtották át a vendégnek. A következő sétányszinten hűséget fogadott az előkelő vendégnek a középső grammatikai osztály tanulócserege. Az ötödik sétányon a belső titkos tanácsos értelmét és bölcs tanácsait köszöntötték. A hatodik ösvényen a poéták a császári követet költeményeikkel üdvözölték. (A költeményeket ebben az időben recitálva énekelték még, mint a zsolozsmát mondó szerzetesek még ma is.) A hetedik szinten pedig a rétorok szájából a legkegyelmesebb vendégről, a legkegyesebb legátusról szólt a köszöntés, ahol Nyitra püspöke egy igen jól megfogalmazott és hatásosan előadott köszöntő beszédet hallhatott, s majd ezután a vendégek és fogadók asztalhoz ültek és elfogyasztották az ebédet.

Az osztályok jelenlévő növendékei más-más nemzet öltözetében jelentek meg. Az elementárisok német ruházatban, talán ez is jelzi, hogy Nyitra püspöke Bécsben kapta a megbízatást, tehát innen érkezett Egerbe. Az alsó grammatikusok a hajdúk magyar viseletében, a középső grammatikai osztály tagjai a mórok öltözkéiben, a felső grammatikai osztály diákjai pedig mind piros, magyar viseletben jelentek meg. A poézis tagjai a múzsák viseletét öltötték magukra, s végül a rétorok lengyel ruhákban jelentek meg annak jeléül, hogy a püspök Lengyelországba igyekezik. A rétorok ezután hívták meg a püspököt és kíséretét az ebéd elfogyasztására. Mindegyik szinten köszöntő hangzott el, s a köszöntés után Nyitra püspökének és a diákoknak a kivételével valamennyi vendégnek a nekik felkínált bort is el kellett fogyasztaniuk. Eger szőlő- és borkultúrája múltjának ez az ünnepség is jeles eseménye volt. A fogadáshoz természetesen egyéb kellékeket is használtak a fiatalok, lőfegyvereikkel, kardjaikkal, zászlóikkal, kürtjeik hangjával tették a csoportokat és az ünnepséget is teljesen változatossá. S ha egy-egy szintre a vendég felérkezett, s a neki felkínált italból ivott, hatalmasat dördültek az ágyúk is. Lehetetlen leírni, hogy milyen különlegesen emlékezetes lehetett ez a fogadás és az ebéd. Ez az ünnepség is színház volt. Itt ugyan drámai cselekmény nem volt, díszletük maga az orgonás volt a sétányokon, zeneszó és betanult szöveg is elhangzott, s még jelmez is volt a szereplő diákokon. Ebben az évben

Gabon Antal, Kelecsényi József és Kunics Ferenc tanított az iskolában, s mivel a szintaxis és a grammatikai osztály tanítója Kunics Ferenc volt, őt kell a dráma szerzőjének tartanunk.¹⁷

3. Eger, 1754: *Faludi Ferenc, Constantinus Porphyrogenitus*

A harmadik színjáték színhelye az eddigiektől eltérően már a jezsuita gimnázium 1754-ben elkészült új épülete, a mai egri Dobó István Gimnázium volt, s a darabot a század egyik legnevesebb jezsuita szerzője, Faludi Ferenc írta,¹⁸ aki életének egy tekintélyes részét Rómában töltötte, római magyar gyóntatóként. A *Constantinus* nagyszombati 1750-dik évi előadása után négy évvel került sor az egri előadásra, amelyhez színlapot is kiadtak.¹⁹

A címlapján az alábbiakat lehet olvasni:

„Constantinus Porfirogenitus. Jeles Játék, Mellyet Nagy Méltóságú, Fő-Tiszteletű Szalai Gróff Barkoczi Ferentz Úrnak, Egri Püspöknek, Felső Asszonyunk, Koronás Kyrályunk titkos, belső Tanácsának, Nemes Heves és Külső Szólnok Vármegyéknek örökös Fő Ispányának, Országunk Fő Törvény Széke egyik Itülő Birájának etc. etc. ő Excellentiájának Tiszteletére folytatott Jesus Társaságának Egri Új Iskoláiba költözöt Nagyságos, Tekéntetes, Nemes, Tisztos Iffiuság, midőn tudományos érdemeit ezen kegyelmes Méltóság jeles ajándékokkal meg jutalmazni méltóztatta vala ama diszes Játékos Új Palotán, Mellyet Ugyan azon nagy Méltóságnak édes Nemzetének javára szüntelen igyekező kegyessége, adakozása fel-állatott. Egerben 1754. Esztendőben Szent Jakab havának 31. napján. Kassán Nyomtatott az Akadémiai betűkkel 1754. Esztendőben.”²⁰

A játék cselekményét a kor szokása szerint „A játéknak állapotja” címszó alatt a drámaprogram így foglalta össze:

„Halálra kelvén Leo Napkeleti Tsászár, Romanus és Fókás Két Fő Tanácsossára bízá gyenge fiát, Constantinust. Egyik-is, másik-is azon patvarkodék mind egyre, hogy ki-tollya társát ebből a főtisztésből. Románushoz lágyula a' szerentse el-annyira, hogy ő egyedül

17 KILIÁN 1993, 195.

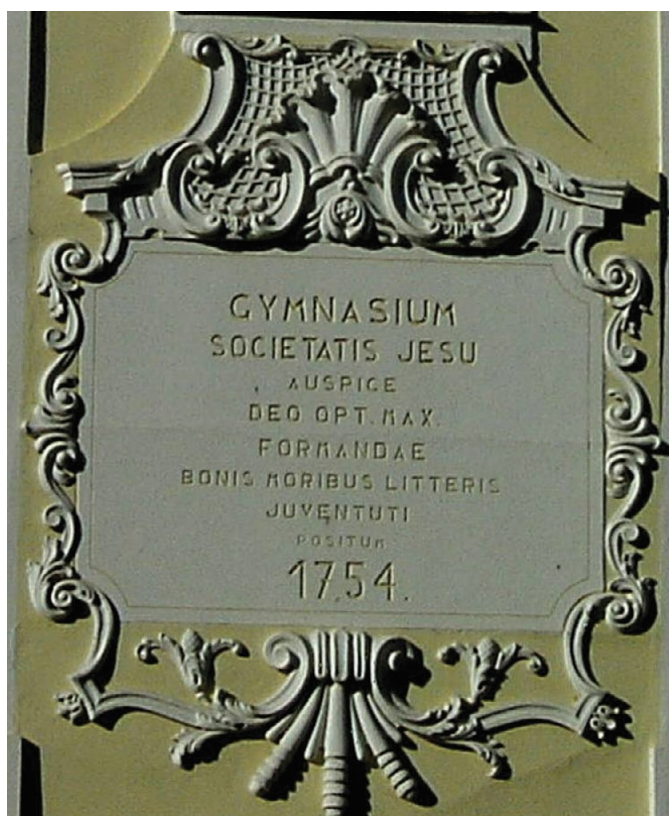
18 STAUD 1981, TARNAI 1968.

19 SÁRKÖZY 2005, 126–138; FALUDI Ferenc, *Constantinus Porphyrogenitus*, Nagyszombat, 1750 = *Jezsuita iskoladramák I.*, 81–150, FALUDI Ferenc, *Constantinus Porfirogenitus*, Eger, 1754 = *Uo.*, 151–210.

20 BEK MIN A./10; KILIÁN 1993, 209; *Jezsuita iskoladramák I.*, 153; STAUD 1984–1994, III. 145.

igyengetné az Iffiu Fejedelmet, és bírná az Országot. De ezzel sem elégedvén az Országlásnak fényétől megtántorodott Románus, arra szepelkedék minden esze, ereje, ravaszkodása, hogy kiszorítván Constantinust-is, önön fiát, Artémiust ültesse a' Tsaszári székbe. Ez a telhetetlen vágyódás úgy meg utáltatta Románust, hogy még tulajdon magzattya-is tzimborát kötvén Fókással, meg támadnák Apjokat és arra bírnák a' dolgot, hogy szám-kivettetnék Próta Szigetébe. Constantinus pedig, mint ügyes Ura a' Tsaszári székre magasztaltatnék.”²¹

Előadták, tehát: „Ama diszszes Játékos Palotán, Mellyet ugyan azon nagy Méltóságnak édes Nemzetének javára szüntelen igyekező kegyessége adakozása állatott.” Ez a „játékos, diszszes Palota” itt van Egerben, a Dobó gimnázium II. emeletén. Erről az iskolaépületről azt kell tudni, hogy építésének költségeit, Eger város egyik magas rangú, és mindig jótékony papja, és segédpüspöke, Foglár György adományozta a jezsuitáknak, minthogy a jezsuiták az iskolaépítés költségeit éppen akkor vállalni nem tudták.

3. kép: A jezsuita gimnázium oromfalának felirata 1754-ből

21 KILIÁN 1993, 209; *Jezsuita iskoladrámák I.*, 154.

Foglár alapította az egri jogakadémiát, s az ő nevéhez fűződik az egri internátus felépíttetése is, amely mind a mai napig Foglár néven ismert Eger városában.²² A jezsuita rend feloszlatását követően, az 1800-as tűzvész idején már a cisztereké volt a rendház, a kolostor és az iskola is. Ezekben ekkor rendkívül nagy károk keletkeztek, de a ciszterci rendnek több évi munkával sikerült mindent helyreállítani. Az 1827. évi tűzvész alkalmával azonban ismét leégett a rend temploma, kolostora és a gimnáziuma is. Ezt követően a gimnázium visszaköltözött a templom melletti eredeti épület nyugati szárnyába, a kiégett (mai Dobó) gimnáziumot pedig Pyrker érsek vásárolta meg, helyreállította, és továbbajándékozta a katonaságnak. A továbbiakban már nem működött egyházi intézményként.

Ebben a gimnáziumépületben volt az első egri színházterem, amelynek a méreteiről Kasuba Domonkos²³ tájékoztatott minket: a terem hossza 15 méter, szélessége pedig 12 és fél méter volt. A színpadtól távolodva a nézőhelyeket fokozatosan emelték, így a legtávolabb álló nézők is láthatták a darabot. Emellett a nagy színházterem mellett volt egy kisebb méretű deklamációs terem is, ahol a deklamálón kívül csak néhány erre illetékes, jeles személy fért el.

A színháztermet az átadás idejére díszesen kifestették, s a legelőkelőbb nézők természetesen úgynevezett zártszékben kaptak nézőhelyet, de a többség a hátrafelé emelkedő állóhelyen szorongott. A nézők az egykor díszes és széles lépcsőházban közvetlenül mehettek fel az utcáról a II. emeletre. Az egri jezsuita templom baloldalán, fenn a II. emeleti szintjén a gimnáziumból volt megközelíthető az egyik empórium. S ezt még az én diákkoromban színi szertárnak hívták, s mi is az alkalmi színpad elemeit, díszleteit ide hordtuk fel, de még ezen kívül nagyon sok olyan dolgot is találhattunk ott, amelyet még a hajdani, talán a 18. századi színpadon használtak.

Ez az a híres, díszes játékos palota, amely 1754-ben már igazi színház lehetett, s amely éppen ezért megérdemelné azt, hogy az épület falán emléktábla hirdesse: itt volt Eger város első színházterme.

Végül még egy személyes megjegyzés: első, de máig sem feledhető színházi élményemet itt szereztem egy diákelőadáson (Szophoklész: *Antigoné*), s bár kutatási témámhoz, a 17–18. századi magyar dráma és színháztörténethez nem ez az előadás vezetett el, hanem egy kéziratot minorita drámakötet,²⁴ de az egri jezsuita színház történetének kutatása szinte egész pályámat végigkísérte.²⁵

22 *Magyar Katolikus Lexikon* III., 732.

23 KASUBA 1895, 25.

24 KILIÁN 1967.

25 KILIÁN 1974; KILIÁN 1993; KILIÁN 2000; KILIÁN 2002; KILIÁN, 2015.

4. kép: A hajdani színházterem külső képe a Dobó István Gimnázium épületének 2. emeletén (fotók: Nagyné Lutter Katalin)

Three Dramas on the Jesuit School Stage of Eger

Towards the end of the 150-year Turkish occupation, in 1687, the Turks were already invested within the town of Eger, thus they agreed to leave: the Latin contract between the Turks and Caraffa (head of the Imperial troops) on the terms of the 'Turks' leave survived in the Jesuit *Historia Domus* of Eger. Some weeks later, the Jesuit monk István Pusztabonyák arrived in the town, he chose the sites of the future school and church; the Jesuit school opened next year, building of the church started in 1700, the seminary opened in 1704. Though the school was in a temporary building until 1754, the number of students increased. In the period between 1692–1772, 257 dramas were performed, i.e., they had 2–3 annual performances.

The paper refers to three dramas of this corpus. Only the periocha of the first two survived: in 1700, 158 actors took part in the *Triumphus gloriosus sive Novem Stephanorum pro Agra Strenue pugnantium gloriosa defensio ac victoria*. In 1721, the Danish play *Hadingus et Hundingus reges* was ordered by Erdődy Gábor, bishop of Eger, who received his brother, bishop of Nyitra with this performance. The guest was welcomed also by a spectacular festivity.

Faludi Ferenc's *Constantinus Porphyrogenitus* (survived with full text) was performed already in the new theatre hall, in 1754.